

Inspirationsmateriale til undervisning

Børn og unge med psykisk syge/misbrugende forældre

40961

Udviklet af:

Jørgen Clemensen
SOSU Vestsjælland
Gl. Ringstedvej 4 c
4300 Holbæk
Tlf.: 59443133 E-mail: jcl@sosuvest.dk

Børn og unge med psykisk syge/misbrugende forældre

Inspirationsmateriale til undervisning

---

1. Uddannelsesmålets sammenhæng til FKB/TAK

Uddannelsen har FKB 2629 Pædagogisk arbejde med børn og unge som moder FKB

Uddannelsen er desuden tilknyttet FKB 2223 Socialpsykiatri og fysisk/ psykisk handicap.

Arbejdsfunktioner

Ca. 50.000 børn lever i familier med misbrug og ca. 30.000 børn lever i familier, hvor mor eller far har en sindslidelse.

Mange ansatte i pædagogisk regi, herunder dagpleje, vuggestuer, børnehaver, SFO osv. møder disse børn i det daglige pædagogiske arbejde.

Herudover vil mange ansatte i den kommunale socialpsykiatriske sektor have kontakt til forældre med psykiske problemer, misbrugsproblemer eller begge dele, og herigennem også arbejde med det nære netværk, herunder børn og unge som pårørende til forældrene.

Forældrenes problemer er ofte kendt af både familie, daginstitutioner og social- og behandlingssektoren. Alligevel oplever mange børn og unge, at ingen voksne griber ind.

Børn og unge reagerer vidt forskelligt og udvikler forskellige strategier, hvilket kan afstedkomme at ingen ressourcepersoner reagerer på deres signaler. Børn og unge har brug for hjælp til at identificere fornemmelser og sætte dem ind i en meningsfuld sammenhæng. Hvis de ikke får denne hjælp vil de selv forsøge at gøre arbejdet. Det ulykkelige er, at hvis ressourcepersoner ikke knytter en anden meningsfuldhed til børnenes oplevelser og sansninger, kommer de til at tro, at det handler om dem.

Den manglende støtte og forebyggende indsats kan handle om manglende viden, usikkerhed om hvem man skal snakke med om evt. bekymring, berøringsangst, tidsnød eller en holdning om, at man ikke blander sig i hinandens liv, og det kan betyde, at børnene bliver meget ensomme og isolerede.

Alle ansatte har skærpet underretningspligt, og man har pligt til at gribe ind, når man ser, at et barn har brug for hjælp.

Børn og unge med psykisk syge/misbrugende forældre

Inspirationsmateriale til undervisning

Deltagerforudsætninger

Det vil være en fordel med praksiserfaring fra pædagogisk område eller psykiatri- og misbrugsområdet.

Struktur

Uddannelsen kan eksempelvis ses i sammenhæng med følgende uddannelser:

40955 Inkluderende pædagogiske miljøer i dagtilbud og SFO

40736 Arbejdet med udsatte og sårbare børn og unge

2. Ideer til tilrettelæggelse

- Uddannelsen kan afvikles som et sammenhængende forløb, men den kan med fordel tilrettelægges som splitforløb med mulighed for refleksion, så deltageren kan afprøve og forholde sig til det lærte i egen praksis
- Uddannelsen skal være praksisrelateret, således at deltagerne har mulighed for at diskutere egne praksisoplevelser.
- Det vil være en vigtig forudsætning at der veksles mellem teoretiske oplæg og praksisrelaterede opgaver.
- Det vil være væsentligt at den enkelte deltager under forløbet får klarhed omkring egen jobfunktion med tilhørende kompetencer – og klarhed omkring nærmeste samarbejdspartnere: Hvem skal jeg videregive observationer til? - hvem skal jeg dele mine bekymringer med? Hvilke kompetencer er der i netop min organisation?
- Der kan med fordel inddrages brugerlærere som gæstelærere (sammen med faglærer) – dvs. voksne som har oplevet at være børn/ unge med psykisk syge/ misbrugende forældre.
- Der kan med fordel inddrages Børne- og familiebehandler fra det kommunale børne- og familieområde til at give oplæg om hvordan de rigtig ”svære” forløb kan behandles. Herunder det positive forløb hvor alle aktører har bidraget.
- Ved flerfaglige forløb, hvor deltagere kommer fra meget forskellige sektorer, bør faglærer tilrettelægge forløbet så alle deltagerne for mulighed for at nå må-

---

Børn og unge med psykisk syge/misbrugende forældre

Inspirationsmateriale til undervisning

---

lene. Det kan være en stor fordel at mange aktører mødes, dette giver læring omkring det nødvendige tværsektorielle samarbejde, men der bør også gives plads til at styrke fagligheden inden for en bestemt målgruppe. Fx vil faglærer skulle tænke på niveau i forhold til materiale/ oplæg hvis der på samme kursus er deltagere fra dagplejen og SOSU assistentgruppen. Der kan udvikles forskelligt materiale til fx fag opdelt gruppearbejde (cases og spørgsmål).

Temaer

- Tema 1: Identificere reaktionsmønstre og mestringsstrategier hos børn og unge, og formidle observationer til relevante samarbejdspartnere.
- Tema 2: Benytte kommunikationsformer der kan bryde barnets og den unges isolation.
- Tema 3: Viden om lovgrundlag, herunder skærpet underretningspligt, tavshedspligt og samtykkeregler

Det er vigtigt at komme omkring alle tre temaer i løbet af uddannelsen, men da det er en tre-dages uddannelse kan det være nødvendigt at være opmærksom på vægtingen af temaerne. Det anbefales at tema 1 vægtes tungest dernæst tema 2 og endeligt tema 3.

Tema 1:

Identificere reaktionsmønstre og mestringsstrategier hos børn og unge og formidle observationer til relevante samarbejdspartnere.

Temaet bør indeholde oplæg, debat, gruppearbejde med cases, herunder mulighed for at deltagernes egne oplevelser inddrages.

Siden midten af 90'erne har der i Danmark som i andre lande været fokus på børn med forældre der har sindslidelse og/ eller misbrugsproblemer. Det har skabt ny viden om børnenes situation, og hvordan de bedst kan hjælpes.

Et barn som er pårørende, vil almindeligvis opleve at det er svært. Barnet kan få ondt i maven, have svært ved at sove og vanskeligt ved at leve op til social kontakt i daginstitution eller skolens krav. Kroppen kan være fyldt med uro og angst, og den person som ellers kunne trøste, er måske netop den, der har problemet. Samtidig holdes barnet ofte udenfor de samtaler, som de voksne har om problemet. Forældrene har ofte svært ved at finde ud af, hvordan de kan tale med deres børn om, hvad de fejler. De vil nødigt give dem ekstra bekymringer. Derfor forklarer mange forældre sig med, at "Jeg har det ikke så godt...." eller "Det er ikke noget du skal bekymre dig om..."

Børn og unge med psykisk syge/misbrugende forældre

Inspirationsmateriale til undervisning

Nogle af børnene virker modne og veltilpassede. Som voksne kan de imidlertid fortælle om, hvordan de fx gjorde en stor indsats for at blive dygtige og vellidte i skolen, så deres problemer derhjemme ikke skulle blive opdaget. Andre fortæller, at de var så fyldte af angst, at de ikke havde overskud til at lære. I stedet var de urolige og utilpassede. De kan blive stille og tilbageholdende og næsten ”falde i med væggen”, eller de kan reagere med uhensigtsmæssig adfærd.

Det er vigtigt, at hjælp og støtte til børn tager udgangspunkt i den enkeltes situation og justeres over tid. Støtten skal tage hensyn til – og respektere – barnets loyalitet over for forældrene.

Temaet kan indeholde følgende underpunkter:

- At der sker en tidlig opsporing af børn i familier med sindslidelse eller misbrug, så børnene tidligt får den støtte og hjælp de har brug for. Herunder viden om børnenes forskellige adfærd og mestringsstrategier.
- At ansatte har redskaber til at beskrive deres observationer og bekymringer, - og har klarhed over hvem de skal dele bekymringer med.
- At ansatte samarbejder på tværs af faggrupper og sektorer, så der skabes helhed og sammenhæng i indsatsen.

Under dette tema kan eksempelvis trækkes på følgende litteratur til inspiration:

Mistrivsel og mistanke om mistrivsel hos barnet

Bog: Hvad børn ikke ved... har de ondt af

Forfatter: Karen Glistrup, Forlag: www.hansreizel.dk

Bog: Udagerende og indadvendte børn

Forfatter Marie-louise Folkman, Forlaget børn og unge/pædagogisk Centrum 1999

Bog: Da pellen far blev syg i hovedet

Forfatter: B. Nørgaard, Forlag: psykiatrifonden

Bedre tværfaglig indsats: www.tvaerfaglig-indsats.dk

Hæfte: Hvad er der i vejen

Forfatter: Tytti Solantus og Antonia Ringbok: www.SUS.dk

Værktøj ifb. M. overgreb: www.Forebyggergreb.dk

Rådgivning og behandling: www.Albahus.dk

Videncenter for socialeindsatser: www.siso.dk

Børn og unge med psykisk syge/misbrugende forældre

Inspirationsmateriale til undervisning

SUS (social udviklingscenter): www.sus.dk
www.barn-i-fokus.dk

Reaktionsmønstre

Bog: ”når børn lever sammen med psykisk syge forældre”

Forfatter: Søren Blinkenberg, Forlag: Psykiatrifonden: www.psykiatrifonden.dk

Bog: sårbare børn: Børn, forældre og rusmiddelproblemer

Forfatter Killen og M. Olofsson, Forlag: Akademisk forlag

Børn med psykisk syge forældre: God praksis

Socialt udviklingscenter: www.SUS.dk

Børn som pårørende

Socialt udviklingscenter: www.SUS.dk

Rådgivning, støtte, chat og cases: www.bornsvilkar.dk

Rådgivning, støtte, cases m.m.: www.dedrikkerderhjemme.dk

Bedre tværfaglig indsats: www.tvaerfaglig-indsats.dk

Bog: Børn af alkoholikere

Forfatter: Peter Olesen m.fl., Forlag: Kroghs Forlag 2001. ISBN: 87-624-0156-4

Film: Når det syge Hersker www.storryteller.dk

Film: (klip fra) spillefilmen ”tro håb og kærlighed”

Folder: Børn af psykisk syge www.sind.dk

Mestringsstrategier

Interaktivt dilemmaspil www.hope.dk/ung

Film: Små skuldre store byrder www.SUS.dk

Film: Jeg har bedt gud om en anden familie www.sus.dk

Bedre tværfaglig indsats www.tvaerfaglig-indsats.dk

Tema 2:

Benytte kommunikationsformer der kan bryde barnets og den unges isolation.

Som voksne kan mange af børnene fortælle om, at der i barndommen sjældent var

Børn og unge med psykisk syge/misbrugende forældre

Inspirationsmateriale til undervisning

plads og rum til, at de overhovedet kunne være børn endsige tænke på deres egen situation. Derimod var der ofte angstfyldte følelser, der trængte sig på. Angst for hvordan tingene udviklede sig i hjemmet, eller hvordan det stod til, når barnet kom hjem fra skole. Barnets forsigtige signaler om behov for hjælp blev ikke set eller opfattet af omverdenen. Mange børn har derimod oplevet at blive rost for deres indsats i hjemmet, en påskønnelse, som gjorde det svært for dem, at gå ud af rollen som "det voksne barn" og bede om hjælp.

Der er først og fremmest brug for at møde forståelse for sine vilkår og for situationen i hjemmet.

Temaet kan indeholde følgende underpunkter og refleksionsspørgsmål:

Hvordan kan vi i vores arbejde være med til at sikre:

- at børnene bliver mødt med respekt.
- at børnene får ekstra opmærksomhed, så de ikke bliver isolerede.
- at nogen tager sig af børnene og hører, hvordan de har det.
- at børnene får nogen at tale med om de problemer, de tumler med i hverdagen.
- at nogen taler med børnene om den forælder, der har problemet.
- at børnene får et forum, hvor de kan dele deres oplevelser og erfaringer med andre.

Hvad ligger inden for vores eget kompetenceområde, og hvor skal vi trække andre ressourcer ind i arbejdet og medvirke til at andre kan tage over.

Under dette tema kan eksempelvis trækkes på følgende litteratur til inspiration:

Handlemønstre hos de voksne ift børnene

Bog: Kari Killen: Sårbare børn

Bedre tværfaglig indsats www.tvaerfaglig-indsats.dk

http://www.bupl.dk/fagbladet_boern_og_unge/temaer/udsatte_boern_nr._17?open=document

<http://www.faglighedforalle.kk.dk/indsatsomr%C3%A5der/udsatte%20b%C3%B8rn.aspx>

Handlemønstre hos de voksne ift forældre/offentlige

Jesper Juul og Helle Jensen: pædagogisk relationskompetence

Bedre tværfaglig indsats: www.tvaerfaglig-indsats.dk

Børn og unge med psykisk syge/misbrugende forældre

Inspirationsmateriale til undervisning

---

http://www.bupl.dk/fagbladet_boern_og_unge/temaer/udsatte_boern_nr._17?open=document

http://www.akf.dk/udgivelser/2009/pdf/udsatte_boern.pdf/
<http://www.faglighedforalle.kk.dk/indsatsomr%C3%A5der/udsatte%20b%C3%B8rn.aspx>

[Www.brd.dk](http://www.brd.dk) (børnerådet) rapporter til FN om udsatte børn
www.tabu.dk

Mappe ”for børn kan jo ikke passe på voksne”: www.csu.dk

Alkohol Råd, vejledning eksempler m.m.: www.hope.dk/ung

Tema 3

Viden om lovgrundlag, herunder skærpet underretningspligt, tavshedspligt og samtykkeregler

Underretningspligt:

- Man har pligt til at gribe ind, når man ser, at et barn har brug for hjælp
- Alle voksne har ifølge Servicelovens § 36 pligt til at underrette en offentlig myndighed, hvis de får kendskab til, at et barn ”udsættes for vanrøgt, eller nedværdigende behandling eller lever under forhold, der bringer dets sundhed eller udvikling i fare”.
- Offentlige ansatte har i henhold til Servicelovens § 35 skærpet underretningspligt, dvs. pligt til at underrette ”hvis de under udøvelsen af tjenesten eller hvervet får kendskab til forhold, der giver formodning om, at et barn eller ung under 18 år har behov for særlig støtte”.

Tavshedspligt:

- Fagpersoner er underlagt regler om tavshedspligt. Det betyder, at medarbejderen har tavshedspligt med hensyn til fortrolige oplysninger om børn og deres familier. Fortrolige oplysninger om personer er oplysninger, som den pågældende selv kan have interesse i at undgå at få videregivet til andre. I praksis medfører tavshedspligten, at man skal indhente forældrenes samtykke til at sende underretning til socialforvaltningen. Hvis man ikke kan opnå forældrenes samtykke, går underretningspligten dog forud for tavshedspligten.

Børn og unge med psykisk syge/misbrugende forældre

Inspirationsmateriale til undervisning

Lovgivningen kan ofte give anledning til dilemmaer, - skal der handles eller er vi for indblandende?

Det er vigtigt at der i undervisningen gives større klarhed i forhold til handlekompetencer, - hvordan forholder ansatte sig til tavshedspligten og forældrenes samtykke. Der kan evt. tilknyttes gæstelærere som arbejder meget med disse dilemmaer i praksis, og kan formidle cases hvor der gives klare anvisninger inden for dette område.

En vigtig opgave for ansatte er, at fortælle forældrene, at sunde børn mærker, når deres forældre har det svært. Det er faktisk ikke så kompliceret. Mød forældrene, som du selv ønsker at blive mødt, hvis dine børn har brug for hjælp. Med hjerte og forstand. Med respekt, faglighed og ansvarlighed. Modeller, rutiner og handlevejledninger skaber ikke alene automatisk bedre forhold for børnene og deres familier. Vigtigst af alt er måden, hvorpå vi møder og samarbejder med børnene og familierne.

Under dette tema kan eksempelvis trækkes på følgende litteratur til inspiration:

Indberetnings- og skærpet indberetningspligt

Lov om social service § 36, §153 og §155: www.retsinformation.dk

Bedre tværfaglig indsats: www.tvaerfaglig-indsats.dk
www.folketinget.dk

Tavshedspligt:

Forvaltningsloven §28 og 29

Persondataloven §29 og §30

Straffeloven lovbekendtgørelse nr. 1068 af 6.11 2008 www.au.dk

3. Opgaver og undervisningsmaterialer

Materiale som er oplagt – nærmest skræddersyet til denne uddannelse:

Bedre tværfaglig indsats – for børn i familier med misbrug eller sindslidelse

Socialt Udviklingscenter og COWI/MUUSMANN, Udgivet af Servicestyrelsen
Marts 2008. Kan downloades på: www.tvaerfaglig-indsats.dk

Samarbejdsmodellen indeholder handlevejledninger og redskaber som dækker alle temaer:

Børn og unge med psykisk syge/misbrugende forældre

Inspirationsmateriale til undervisning

- Handlevejledninger til alle aktører i de forskellige sektorer som specificerer ansvar og handlemuligheder for de enkelte ansatte.
- En række konkrete redskaber, der understøtter opsporingen, vurderingen, beslutningen og indsatsen over for det enkelte barn og dets familie.
- Redskaber: Bekymringsskemaer, cases, beskrivelse af de forskellige jobfunktioners indsats i forhold til tværsektionelt arbejde.
- Beskrivelse af hvordan implementeringen kan foregå.
- Selvevaluering samt udførlig litteraturliste.

4. Litteraturliste mv.

Bedre tværfaglig indsats – for børn i familier med misbrug eller sindslidelse Socialt Udviklingscenter og COWI/MUUSMANN, Udgivet af Servicestyrelsen Marts 2008. Kan downloades på: www.tvaerfaglig-indsats.dk

Publikationen: Når børn er pårørende/ SUS www.barn-i-fokus.dk

Tidsskriftet Socialpsykiatri nr. 1 2009. Tema Pårørende. Hvad børn ikke ved, har de ondt af. Karen Glistrup

At opspore børn af psykisk syge forældre. Annie Elise Geilman. Almenpsykiatrisk afdeling, Holbæk sygehus 2006.

Behandlingstilbud til børn og unge i familier med alkoholmisbrug. Et inspirationshæfte. Birgitte Roth Hansen m.fl. Servicestyrelsen 2007.

Børn af forældre med psykisk sygdom. Anbefalinger til god praksis i psykiatrien og det tværsektorielle samarbejde. Netværk af forebyggende sygehuse i Danmark 2007. www.forebyggendesygehuse.dk

Børn med psykisk syge forældre. God praksis. Bjarne Møller. Socialt Udviklingscenter SUS 2002.

Det er din pligt at reagere – instruks for underretning. Annie Elise Geilman. Almenpsykiatrisk afdeling. Holbæk Sygehus. 2006.

Handlingsvejledning til personale i skoler, daginstitutioner og dagplejer. Fyns Amt 2003.

Handlingsvejledning ved omsorgssvigt. Steffen Christensen m.fl. Krogs Forlag 2006

Hvad børn ikke ved – har de ondt af. Familiesamtaler om psykiske lidelser. Karen Glistrup. Hans Reitzels Forlag 2006

Børn og unge med psykisk syge/misbrugende forældre

Inspirationsmateriale til undervisning

Hvad må du sige? Udveksling af fortrolige oplysninger i forebyggende tværfagligt samarbejde om børn og unge. Socialministeriet 2005

Håndbog om hjælp til børn og unge gennem dialog og samarbejde med forældrene – herunder gennemgang af regler om underretning og tavshedspligt. Socialministeriet 2004

Narrative familiesamtaler med udsatte børn og deres forældre. Ingelise Nordenhof. Akademisk Forlag 2008

Når børn lever sammen med psykisk syge forældre. Søren Blinkenberg. Psykiatrifondens Forlag. 2003

Børn i familier med alkoholmisbrug – kortlægning af de eksisterende tilbud. Jette Nyboe, VFC Socialt udsatte 2005.

Lovgivningsområdet hent seneste lovgivningsstof på www.social.dk